

İşportacılık: Günümüz Kentlerinde Cankurtaran Meslek

Prof.Dr. Tahir BAŞTAYMAZ

Uludağ Üniversitesi - İ.İ.B.F. - Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Bilindiği gibi geri kalmış tüm ülkelerin en önemli ortak özelliği tarıma dayalı bir ekonomik yapı ile hızla büyüyen nüfuslarıdır. Özellikle geleneksel tarıma dayalı toplumlarda nüfus, bu ekonomik yapının gereği olarak hızlı bir şekilde artmıştır. Ancak geleneksel usullerin terk edilmesi tıbbi yeniliklerin ölüm oranlarını hızla düşürmesi günümüzde geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde görülen nüfus patlaması probleminin oluşumuna zemin hazırlamıştır.

Nüfus patlaması dediğimiz olayın en güzel göstergesi hızlı ve düzensiz kentleşme ve bunun olumsuz sonuçlarıdır. Geleneksel yapının bozulması ile hızla artan nüfus tarımsal alanların dışına itilmekte ve bu kişiler umutlarını kentlerde aramaya zorlanmaktadır. Kentler ve özellikle de sanayi merkezleri kırsal alanlardan gelen çaresiz, düşük gelirli ve tarımsal üretimden başka üretim bilgisi olmayan kişilerle kalabalıklaşmaktadır. Bu kente yeni gelenler kentlerin en marjinal alanlarına yerleşmekte, oluşturdukları gecekondular her türlü sorunu toplumsal bir felaket haline dönüştürebilmektedir.

Kentlerin artan nüfusu istihdam alanında da büyük problemler yaratmaktadır. Ekonomik gelişmenin karşılayamayacağı miktarda insanın kentlerin emek piyasalarına katılması, ortaya kitle işsizliği denen büyük ve kronik işsizlik sorununu çıkarmıştır. Sadece kentsel iş olanaklarının artırılması bu problemlerin aşılması yetmemektedir. Uzun yıllar kırsal alanda yaşamış, oranın toplumsal değerleri ve ilişkileri ile sosyalleşmiş ve tarım dışında üretim bilgisi olmayan kişilerin kentlerde oluşan yeni sanayiinin vasıfsız işgücünü dahi oluşturamayacağı açıktır. Diğer bir ifadeyle modern kentsel işlerde vasıfsız olarak çalışmak bile bazı özellikler gerektirmektedir. Bu özelliklerin başında kentli olmak, kent kültürüne aşina olmak olarak da adlandırabileceğimiz kente uyum sağlama gelmektedir.

Kente gelen kırsal nüfus kendi sorunlarının çözümlerini kendileri üretme durumunda kalmaktadırlar. İstihdam probleminin çözümü için ise insanların kendi kendilerine yarattıkları binlerce iş gelmektedir. Aslına bakıldığında bu işlerin ekonomik anlamda gerçekten iş olup olmadığı çoğunlukla tartışmalıdır.

Kitle haberleşme araçlarının geliştiği ve televizyon gibi yurdun en ücra köşelerine kadar haberlerine götüren araçların bulunduğu günümüzde, kentlerin yaşamak için çok da cazip olmadığı, işsizliğin ve sefaletin daha yaygın olduğu vurgulanmasına rağmen kır ile kent arasındaki göç neden devam etmektedir? Kentlerde ücretli işlerin çok daha zor bulunduğu artık toplumdaki tüm kesimler tarafından bilinmesine rağmen neden kent hala kırsal nüfusu cezbetmektedir? Bunun nedeni artık sanayide yüksek ücretler ile iş bulma umudu olmamak gerekir. Artık kentlerde o kadar çeşitli iş vardır ki, bu işlere girmek o kadar kolaydır ki, insanlar "ne iş olsa yaparım" diyerek kentlere adeta doluşmaktadırlar. Bu işlerin yasal olup olmadığı, topluma zararlı olup olmadığı giderek önemini yitirmektedir. Üstelik bu işler zamanla yoğunluk kazanmaya ve ekonomi içinde söz sahibi olmaya başlamaktadır.

Klasik istihdam araştırmaları bu kitle hakkında fazla bir bilgi sunmamaktadır. Klasik araçlar gelişmiş ekonomi ve toplum modellerinden çıkarılmış kavramlar kullanılmaktadır ve açık olarak işsiz bulunan ve iş arayanları belirlemeye yara-maktadır. Ancak modern sektörlerde iş bulma ümidini kaybedip iş aramayan, daha önce de belirttiğimiz gibi esasında bir iş olarak değerlendiremeyeceğimiz işlerde çalışanlar hakkında hiçbir bilgi sunmamaktadır. nk bu kişiler işsiz değildirler, kendilerine göre bir işleri ve bir gelirleri vardır. Sorsanız çalıştıklarını söylerler, hatta bazıları daha önce umduklarından çok daha iyi durumda olduklarını söyleyeceklerdir. Resmi istatistiklerde bu kişiler izlenememektedir. Hiçbir yerde bu kişilerin kayıtları bulunmamaktadır. Ancak zabıta ile başları derde girdiğinde bir kayıtları ortaya çıkmaktadır. Oysa günlük hayatta o kadar göz nndedirler ki artık kent yaşamının birer parçası gibidirler. Seyyar satıcılar, işportacılar, seyyar gıda satıcıları, ayakkabı boyacıları, jeton-bilet satıcıları, yasa dışı ticaretin son halkasını oluşturanlar ve daha binlerce çeşit iş yapanlar her gün karşılaştığımız, alıcısı olduğumuz kişilerdir.

Gelişmiş sanayileşişmiş ülkelerde bu tür faaliyetlere rastlanmamaktadır. Tarihi açıdan bakıldığında günümüzün gelişmiş ülkeleri iki yüzyıl önce gelişmemiş tarım ülkeleri idi. Nüfus artışı ile birlikte feodal yapının üzülmesi insanları günümüzde gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi tarımın dışına itmişti. Sanayi devrimi ile yeni yeni ortaya çıkan ekonomik faaliyetler kente gelenler için büyük olanaklar sağlamakta idi. Kentlerde yığılmalar ve sefalet artış sorunlar genişleyince bu kişiler gemilere doldurularak o zaman ki sömürgelere gönderildi. Amerika, Avustralya, Güney Amerika bu duruma örnek olarak gösterildi. Oysa günümüzde gelişmekte olan ülkelerde, kentlere yığılmış işsiz ve sorunlu nüfusun gönderilebileceği bir dördüncü dünya ülkeleri bulunmamaktadır. Batı toplumlarında belirli bir gelişme sonucunda artan refah bütün topluma yaygınlaştırılmıştır. "Uzun zaman gelir ve hayat seviyesi yksekliliğine alişmiş bir kütlenin zaman zaman iş ve gelir noksanlığı karşısında kadere boyun eğmeyip sesini yükseltmesi" merkezi otoriteleri harekete geçirerek sorunların zm sağlıklı bir Şekilde sağlanmıştır. Oysa uzun zamandan beri her türlü sorunu kaderi olarak bellemiş, sesini çıkarmamış, kendi sorunlarına kendi zmler üretmiş toplumlarda ise sağlıklı yaklaşımlar oluşturulamamıştır. Bu bakımdan kentlerde seyyar satıcıların haykırmaları ile artan kentsel işsizlik problemleri arasında önemli bir bağ kurulabilir. Bir diğer bağ ise kentlerdeki gecekondu bölgelerinin gelişmesi işportacılığın gelişmesi arasında kurula-bilir. Her iki bağ da sorunların giderek kentlerde yoğunlaştığını göstermektedir.

Bütün bunlara rağmen çok büyük sosyal patlamalar yaşanmamaktadır? nk bireysel zmler sorunları daha da karmaşık hale getirirken sosyal krizleri de erteleyebilmektedir.

Pek çok kişi yasal engeller bulunmadığı için işini kentin sokaklarında kendi kurabilmektedir. Bu işler fazla bir sermaye ve beceri de gerektirmektedir. Sabit bir mekn olmadığı için dkkn kirası, elektrik, su, gibi giderler de oluşmamaktadır. Yapılan işlerin bir kaydı da olmadığı için vergi konusundan da uzak kalınabilmektedir. Bu avantajlara giderek işportaya olan talebin artması da eklenince kentlerin kaldırımalarının işportacılar tarafından işgal edilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Merkezi ve yerel otoriteler bu gelişimin önüne geçecek makro politikalar üretemediği gibi, mikro politikalar dahi ortaya konamamaktadır. Bu kitlenin giderek büyümesi, yerel yönetimler üzerinde baskılarını arttırması sorunları genişletmektedir. Merkezi otoriteler kendi üretemedikleri zmleri bu kesimin üretmesi ve sosyal patlamalardan toplumu koruması nedeni ile bu kesimi olumsuz bakmamaktadırlar. Oysa sağlıklı zmler merkezi otoritelerin izleyecekleri politikalar sonucu oluşacaktır. Bu kitlenin kendi geliştirdiği zmler, sağlıksız da olsa merkezi otorite tarafından zm olarak görülmekte ve böylece maliyetli ve g zmler yerine ikame edilerek dikkatleri ve kaynakları diğer sorunlara yöneltilme fırsatı bulmaktadırlar. Sektör, bu açmazı iyi değerlendirerek gelişimini devam ettirebilmektedir. Sektörün büyümesi ve geniş bir seçmen kitlesine ulaşması ile yerel yönetimlerin acı reçetelere dayalı sağlıklı politikalar retme Őansı da giderek azalmaktadır.

Sektör, giderek kent ekonomik hayatı içinde yerini güçlendirmektedir. Bunun nedenleri yukarıda anlatılanların dışında bu sektörün ürettiği mal ve hizmetlere olan talep de önemli bir rol

oynamaktadır. Sektör kent içinde düşük gelirli bireylere ucuz mal ve hizmet sunmaktadır. Vergi, dükkan kirası, elektrik, su gibi maliyetleri bulunmadığı için yerleşik bulunan rakiplerine nazaran çok düşük fiyatlardan düşük kalitede mal ve hizmet sunumu kentsel düşük gelirli kitlenin talebini karşılamaktadır. Bu durumun sektörün kalıcılığının da bir garantisi olmaktadır. Kentlere göç oldukça kentlerde düşük gelirli geniş kitleleri oluşturdukça sektöre olan talep devam edecek ve bu talebin yoğunluğu sektörün önlenemez yüksekliğini doğuracaktır.

Bu arada sektörün sağladığı istihdam ve gelir olanakları çok geniş bir yayılım göstermektedir. Sadece kente gelen kırsal nüfus değil kentlerde yaşayan ve düşük gelirli olanların ilave gelir elde etmek olanaklarını bu sektörde görmeleri ile hem örgütlü sektörlerde çalışıp kısmi süreli olarak bu sektörde yer alan pek çok kişi bulunmaktadır. Bu nedenle sektör sadece kırsal kökenli kişileri kentlerde barınmalarını sağlayan bir sektör olmaktan çıkmış çok daha geniş kentli nüfusu kapsayan bir hal almıştır.

Seyyar satıcılık ve işportacılık yasal engellerden de uzaktır. Sadece yasalarda halk sağlığı ve kamuya açık mekânların füzuli işgali konularında yasaklayıcı hükümler bulunmaktadır. Bunların dışında bir yasaklayıcı ve kısıtlayıcı yasa bulunmamaktadır. Bu nedenle işportacılık ve seyyar satıcılık gelişmekte olan ülkelerde ve ülkemizde önlenemez bir gerçeklik olarak bulunmakta ve bu sektörü ortadan kaldırmak, cebri uygulamalar ile mümkün görülmemektedir. Sektörün ortadan kaldırılması sosyal patlamaların başlangıcını oluşturur ki hiçbir siyasal iktidar da böyle bir durumu göze alamaz.

“İş,Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi
“İş,Güç” Industrial Relations and Human Resources Journal

Haziran/June 1999, Cilt/Vol: 1, Sayı/Num: 1, Page: 1-3
ISSN: 1303-2860